

Opisi u Marulićevoj Juditi

Kraljević, Noa

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:706604>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-18**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Noa Kraljević

Opisi u Marulićevoj Juditi

ZAVRŠNI RAD

Pula, 2024.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Noa Kraljević

Opisi u Marulićevoj Juditi

ZAVRŠNI RAD

JMBAG: 0303098908, redoviti student

Studijski smjer: Prijediplomski dvopredmetni sveučilišni studij Arheologija

Prijediplomski dvopredmetni sveučilišni studij Hrvatski jezik i književnost

Predmet: Hrvatska renesansna književnost

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Kroatistika

Mentor: doc. dr. sc. Dubravka Dulibić-Paljar

Pula, 2024.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Noa Kraljević kandidat za prvostupnika Arheologije i hrvatskog jezika i književnosti ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljeni način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

Noa Kraljević

U Puli, kolovoz, 2024. godine

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOGA DJELA

Ja, Noa Kraljević, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, nositelju prava korištenja, da moj završni rad pod nazivom „Opisi u Marulićevoj Juditi“ upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama. Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis

Noa Kraljević

U Puli, kolovoz, 2024. godine

Sadržaj

1.	Uvod.....	1
2.	O Marku Maruliću.....	2
3.	Žanrovsko određenje Judite.....	4
4.	Karakterizacija Judite kao heroine svog vremena.....	8
5.	Opis Holoferna.....	14
6.	Opis <i>Judite</i>	16
7.	Funkcija Holoferna u karakterizaciji Judite.....	20
8.	Usporedba Judite s junakinjama iz mitologije.....	22
9.	Usporedba Judite sa biblijskim ženama.....	26
10.	<i>Judita</i> i Mila Gojsalić.....	29
11.	<i>Judita</i> u slikarstvu.....	31
12.	Zaključak.....	44
13.	Sažetak.....	45
	Abstract.....	46
14.	Bibliografija i izvori.....	47

1. Uvod

Ep *Judita* Marka Marulića kamen je temeljac hrvatske književnosti i prijelomno djelo u širem kontekstu renesansnog humanizma. Ovaj ep, napisan na hrvatskom jeziku, uvelike se oslanja na biblijsku priču o *Juditi* i Holofernu, spajajući klasične motive s kršćanskim temama.

U svrhu analize djela, potrebno je utvrditi pravi tekst. Uspostavljanje pravog teksta postaje problem kada postoji više varijanti istog djela, od kojih se svaka razlikuje u različitoj mjeri. Ovakva situacija izaziva nejasnoće oko toga koja je verzija originalna, a koja je najbolja ili umjetnički najvrjednija. Izazov leži u određivanju najautentičnije i najvrjednije varijante teksta kada postoji više verzija s različitim detaljima.¹

Judita je istaknuti ženski lik u hrvatskoj književnosti, a svoju pripovijest vuče iz mnogo starijeg izvora unutar drugačije književne tradicije, točnije iz starozavjetne *Knjige o Juditi*. Radnja i sadržaj epa Marka Marulića usko su povezani s tim biblijskim predloškom. No, Marulić pripovijetku unosi svojim jedinstvenim pjesničkim inovacijama, pokazujući svoju stvaralačku samostalnost.²

Utvrđivanje autorstva i točnog datuma nastanka književnog djela ključno je za njegovo razumijevanje³ stoga slijedeće poglavlje iznosi poznate činjenice o Marku Maruliću i vremenu u kojem je pisana *Judita*.

¹ Solar, Milivoj, *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1976., str. 18.

² Brala-Mudrovčić, Jasminka; Štrkalj, Željka, „Judita i druge žene u hrvatskim renesansnim i baroknim književnim djelima“, *Senjski zbornik*, 45(1), 2018., str. 465-502.

³ Op. cit. Solar, Milivoj, *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1976., str. 18.

2. O Marku Maruliću

Marko Marulić rođen je 18. kolovoza 1450. godine u Splitu, gdje je i preminuo 5. siječnja 1524. godine. Život Marka Marulića ostaje uvelike zagonetan, prvenstveno zbog nesustavne istraženosti njegove biografije. Napori pozitivističkih znanstvenika u prošlom stoljeću nisu bili ni iscrpni ni dosljedno nastavljani, a suvremena književna znanost nastoji izbjegavati biografske pristupe. Kao rezultat toga, veći dio Marulićeva gotovo sedamdeset petogodišnjeg životnog vijeka — izrazito dugog života za to doba — ostaje kronološki nejasan i slabo dokumentiran.⁴

Da bismo u potpunosti cijenili Marulićev opus, bitno je razumjeti povijesni kontekst i događaje njegova vremena. Političke i društvene prilike u Splitu za Marulićeva života nedvojbeno su utjecale na njegovo književno stvaralaštvo. Kad je Marulić rođen, Split je bio pod mletačkom vlašću, ali je uživao znatnu neovisnost od iste. Grad je imao vlastitu samoupravu, kovao je svoj novac, a ugarskog kralja priznavao je samo nominalno. Život u dalmatinskim gradovima, pa tako i u Splitu, bio je znatno bolji u usporedbi s feudalnim područjima Hrvatske. Osim toga, demokratska društvena struktura Mletačke Republike ograničila je apsolutističku vladavinu, što je pogodovalo mnogim građanima, osobito plemstvu, koje je zadržalo svoja građanska prava. Split je, kao i drugi veći dalmatinski gradovi toga doba, u osnovi bio trgovačko središte.⁵

Bračni ugovori i oporuke otkrivaju da je obitelj Marulić živjela lagodno, bez luksuza, ali i bez oskudice, tipično za staru splitsku plemićku obitelj. Marulić je povremeno opisivao svoj rodni grad u svojim spisima, a djetinjstvo bi mu bilo sasvim bezbrižno da nije prijeteće turske opasnosti s istoka i sjevera. Ova opasnost potaknula je njegove rane pjesničke pokušaje, koji će se kasnije odraziti u djelima poput *Judite*.⁶

Značaj Marka Marulića za hrvatsku književnost opće je priznat, a to posebno dolazi do izražaja u njegovom epskom spjevu *Judita*. Ovo djelo ima karizmatičnu i središnju poziciju u hrvatskoj književnoj kulturi, ne samo zbog svoje književne kvalitete, već i zbog

⁴ Tomasović, Mirko, *Marko Marulić Marul : monografija*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta, Split, 1999., str. 64.

⁵ Kečkemet, Duško, *Život Marka Marulića Splitsanina*, Društvo prijatelja kulturne baštine, Split, 1975., str. 14.

⁶ Isto.

brižljivosti koju je Marulić uložio u njegovo stvaranje. U stručnim raspravama i znanstvenim istraživanjima *Judita* se često navodi kao kamen temeljac hrvatske književne baštine. Predstavlja rijedak i dragocjen primjerak rane hrvatske proze i poezije, prikazujući jezično i kulturno bogatstvo toga razdoblja. Znanstvenici često ističu njezinu ulogu u razvoju hrvatske književnosti, ističući njezin utjecaj na buduće generacije pisaca i njegovo trajno nasljeđe u hrvatskom književnom kanonu zbog čega je Marulić poznat i kao "otac hrvatske književnosti".

Fališevac ⁷ smatra da Marulić ne samo da veliča žensko biće, nego i zauzima značajno mjesto u hrvatskoj književnosti zbog svoje namjerne usmjerenosti na čitateljice, osobito one u samostanskim sredinama. Ovo strateško usmjerenje naglašava nužnost ženske čitateljske publike kao temeljnog uvjeta da žene postanu aktivne sudionice književnog stvaralaštva i kulturnog života. Očito je da je žensko bavljenje književnim djelima dobilo svoju genezu kod Marulića, koji je svoje spise svjesno stvarao za čitateljice redovnice. Ovakav je pristup znatno pridonio razvoju hrvatskoga književnog jezika. Tijekom tog razdoblja žene uglavnom nisu znale latinski, što je *Juditu*, prvu epsku pjesmu napisanu na hrvatskom jeziku, učinilo ključnom prekretnicom u olakšavanju sudjelovanja žena u kulturnom životu.

Stoga Marulićevo djelo ne označava samo prekretnicu u hrvatskoj književnosti nego i u širem kulturnom i obrazovnom krajoliku toga vremena. Odlukom za pisanje narodnim jezikom Marulić je otvorio vrata književnog i kulturnog diskursa ženama koje su inače bile isključene zbog jezične barijere koju je postavljao latinski jezik. Njegovo namjerno uključivanje čitateljica pomoglo je premošćivanju rodnog jaza u književnoj potrošnji i proizvodnji, postavljajući presedan za buduća književna djela.

⁷ Fališevac, Dunja, „Sveta Katarina – prva učena žena u hrvatskoj književnoj kulturi“, *Slovo*, 60(1), 2003. str. 255–277.

3. Žanrovsko određenje *Judite*

U periodu humanizma i renesanse u hrvatskoj književnosti je posebno bio popularan biblijsko religiozni ep, pisan i na latinskom i na hrvatskom jeziku. Ta su se djela pridržavala poetičkih konvencija vergilijevskoga epa, koristeći njegove narativne tehnike uz fokusiranje na biblijske teme.⁸ *Judita* je vrhunski primjer Marulićeve sposobnosti ispreplitanja biblijskih pripovijesti s klasičnom epskom tradicijom, karakterističnom za renesansno razdoblje.

Štoviše, Marulićeva *Judita* spaja moralnu i duhovnu dimenziju Staroga zavjeta s formalno-estetskim kvalitetama vergilijanskoga epa, što je osobito vidljivo u njegovoj strukturi i kompoziciji. Pjesma slijedi minucioznu kompozicijsku strategiju koja odražava velike narative klasičnih epova, dok istovremeno ugrađuje duboke religiozne teme i etička razmišljanja izvedena iz biblijske priče o Juditi. Ovaj dvostruki utjecaj ne samo da naglašava renesansnu sklonost miješanju klasičnih i kršćanskih elemenata, već također naglašava Marulićevu inovativnu književnu snagu.

Smještajući biblijsku pripovijest u stilske i formalne okvire klasičnog epa, Marulić je ostvario djelo koje je duboko odjeknulo kod suvremene publike, nudeći i moralnu pouku i umjetnički užitak. Kompozicijski elementi epa, kao što je njegova zamršena narativna struktura, odražavaju sofisticirane književne tehnike vergilijanske tradicije, dok je njegova tematska usredotočenost na božansku providnost i čestiti heroizam usklađena s religijskim prizvucima biblijskog izvora. Ova sinteza biblijskog sadržaja s klasičnom formom predstavlja primjer renesansnog humanističkog nastojanja da se uskladi duhovno i svjetovno, staro i novo.

Judita tako služi ne samo kao značajno vjersko i književno djelo samo po sebi, nego i kao svjedočanstvo kulturnih i intelektualnih strujanja renesansnog razdoblja u kojem je Marulić živio i pisao. Kriteriji Dunje Fališevac o tome što je ep u klasičnoj tradiciji koristan su okvir za analizu Marulićeve *Judite*. Značaj priče za zajednicu je najvažniji. Marulić je u

⁸ Fališevac, Dunja, „Kaliopin vrt“, Knjževni krug, Biblioteka Znanstvenih djela, 92(126), 1997., str. 274-371.

Juditi odabrao pripovijest od iznimne važnosti - priču o Juditi, židovskoj udovici koja hrabro brani svoj narod odrubljujući glavu asirskom vojskovođi Holofernu.

Ta priča, ukorijenjena u temama vjere, hrabrosti i božanske intervencije, bogata je alegorijskim potencijalom. Marulićeva odluka da ovu biblijsku priču preradi u epsku formu posebno je znakovita s obzirom na povijesni kontekst Splita. Za Marulićeva života Split je bio pod stalnom prijetnjom Osmanskog Carstva. Ova je paralela značajna jer sugerira da Marulićeva *Judita* nije bila samo religiozna pripovijest nego i komentar suvremene društveno-političke klime. Prikazujući trijumf male zajednice nad strašnim neprijateljem vjerom i lukavstvom, Marulić svojim sugrađanima nudi narativ nade i otpornosti.

Alegorijsko čitanje *Judite* povezuje Split s Betulijom, uokvirujući ep kao suptilan, ali snažan komentar otpora grada protiv turskih prodora. Ta bi alegorija imala dubok odjek kod Marulićevih suvremenika, koji su živjeli u sjeni osmanske ekspanzije. Iako Marulić možda nije eksplicitno naveo ovu paralelu unutar teksta, kontekst i sadržaj pjesme učinili bi usporedbu očitom njegovim čitateljima. Trajna popularnost *Judite*, o kojoj svjedoče njezina brojna izdanja, naglašava njezin utjecaj i mjeru u kojoj su se čitatelji identificirali s njezinim temama. Klasična struktura pjesme i biblijska tema spojili su se u djelo koje je bilo poznato i duboko relevantno za hrvatski narod tog vremena. Priča o Juditinoj pobjedi služi kao izvor nadahnuća i podsjetnik na snagu vjere i jedinstva u suočavanju s ogromnim nedaćama.

Činjenica da Marulić za svoj ep odabire priču koja je ciljnoj publici poznata, ali ne i strogo realistična, dovodi nas do još jedne značajke klasičnog epa: narativne distance. U klasičnim epovima, pripovjedač obično održava određeni stupanj odvojenosti od događaja koji se prepričavaju, često zauzimajući objektivni stav i ne sudjelujući izravno u radnji. Ova narativna distanca pomaže u uzdizanju priče, dajući joj osjećaj veličine i bezvremenosti. Međutim, ova posebna karakteristika nije u potpunosti prisutna u *Juditi*.

Iako Marulić nastoji održati narativnu distancu, postoje značajni slučajevi u kojima se eksplicitno ubacuje u narativ, razbijajući konvencionalnu distancu koja se očekuje od epskih pjesnika. Taj autoreferencijalni pristup vidljiv je u nekoliko dijelova pjesme u kojima

se Marulić otvoreno predstavlja kao pjesnik. Prvi primjer ovoga javlja se odmah na početku pjesme:

*Dike ter hvaljen'ja presvetoj Juditi,
Smina nje stvoren'ja hoću govoriti;
Zato ću moliti, Bože, tvoju svitlost,
Ne htij mi kratiti u tom punu milost.
Ti s' on ki da kripost svakomu dilu nje
I nje kipu lipost s počten'jem čistinje;
Ti poni sad mene kako jur napravi,
Jazik da pomene ča misal pripravi.
Udahni duh pravi u mni ljubav tvoja,
Da sobom ne travi veće pamet moja,
Bludeć ozoja s družbom starih poet,
Boge čtova koja, kimi svit biše spet;
Da ti s' nadasve svet, istini Bože moj,
Ti daješ slatko pet, vernim ti si pokoj,
A ne skup trikrat troj divička okola,
Pridavši još u boj s kitarom Apola. (I: 1–5)⁹*

U prologu se Marulić neposredno predstavlja čitatelju, uspostavljajući svoju prisutnost unutar teksta. To samopredstavljanje ima višestruku svrhu. Ona ne samo da u prvi plan stavlja Marulićevu ulogu kao tvorca epa, nego i povezuje pripovijest s njezinim autorom, spajajući crte između pjesnika i njegova djela. Ta tehnika, iako odstupa od klasične norme narativne distance, stvara intimniju i neposredniju vezu s publikom, uvlačeći je u pjesnikovu osobnu viziju i interpretaciju priče. Ovakvim bavljenjem tekstom Marulić *Juditi* dodaje sloj osobnog ulaganja i autentičnosti. Njegovo izričito prisustvo kao pjesnika naglašava njegovu predanost priči i njenim temama, osnažujući moralne i duhovne poruke koje želi prenijeti.

⁹ Citira se prema izdanju: Marko Marulić, *Istorija svete udovice Judit u versih harvacki složena*, prir. Zvonko Pandžić, Grafotisak, Dubrovnik, 2021.

Ovaj pristup također odražava humanističke ideale renesanse, gdje se individualnom autorskom glasu i perspektivi daje veća važnost i vrijednost. Nadalje, Marulićeva odluka da prekine narativnu distancu može se promatrati kao strateški izbor. Unoseći sebe u pjesmu, on premošćuje jaz između drevne biblijske priče i suvremenih iskustava svoje publike. Njegov osobni angažman u priči poziva čitatelje da vide paralele između Juditine i njihove borbe, čineći priču prikladnijom i dojmljivijom.

4. Karakterizacija Judite kao heroine svog vremena

Milivoj Solar¹⁰ objašnjava da su i lik u stvarnom životu i lik u književnosti definirani ljudskim ili nadljudskim osobinama koje su lako prepoznatljive. Međutim, izraz "karakter" obično je rezerviran za pojedince koji pokazuju određeni stupanj individualnosti i stabilnosti tijekom vremena, čineći koncept širim i složenijim.¹¹

U književnom kontekstu lik obuhvaća jedinstvene moralne i psihološke osobine po kojima se pojedinac razlikuje od drugog.¹² Aleksandar Flaker¹³ dodaje da se u književnoj terminologiji pojam "lik" koristi kada je naglasak na psihološkoj dubini i razvijenosti figure. Umjetničko predstavljanje lika, ili "karakterizacija", uključuje stvaranje detaljnog i nijansiranog portreta osobe u književnosti.

Dakle, karakterizacija podrazumijeva detaljan prikaz nečijih psihičkih, mentalnih i moralnih osobina, koje služe individualizaciji i razlikovanju lika unutar narativne strukture. Time karakterizacija postaje ključni element književne kompozicije, pridonoseći ukupnoj strukturi i formi djela.¹⁴

U Marulićevom prikazu Judita je prikazana kao hrabra Židovka koja isprva izaziva stanovnike vlastitog grada prije nego što se suoči s moćnim Holofernom. Njezino neslaganje proizlazi iz duboko ukorijenjenog neslaganja s političkim ideologijama njezinih suseljana, za koje smatra da su sputavali Božju volju i izgubili duhovni žar. Judita je prikazana kao odlučna i artikulirana vođa, spremna obratiti se Betuljancima i uvjeriti ih da usvoje drugačiji način razmišljanja.

U hrvatskoj književnosti Marko Marulić odigrao je presudnu ulogu u razvoju "tipa herojske žene". Uz ovaj arhetip, postojao je i "tip idealne žene", često nazivan gospođom ili donnom. Ta su dva karakterna tipa bila dominantna krajem 15. stoljeća i kroz cijelo 16.

¹⁰ Solar, Milivoj, *Rječnik književnoga nazivlja*, Golden marketing, Zagreb, 2006., str. 58.

¹¹ Solar, Milivoj, *Književni leksikon; Pesci. Djela. Pojmovi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2007., str. 17.

¹² Škreb, Zdenko, Živković, Dragiša, *Rečnik književnih termina*, Nolit, Beograd, 1985., str. 22.

¹³ Flaker, Aleksandar, *Umjetnička proza, Uvod u književnost*, Znanje, Zagreb, 1998., str., 60.

¹⁴ Op. cit. Škreb, Zdenko, Živković, Dragiša, *Rečnik književnih termina*, Nolit, Beograd, 1985., str. 23.

stoljeće, bitno oblikujući putanju hrvatske književnosti. Marulićev prikaz Judite u njegovom epskom djelu oslikava tip "junačke žene", figuru hrabrosti, snage i moralnog uvjerenja. Ovaj arhetip je u suprotnosti s pasivnijom "idealnom ženom", koja utjelovljuje ljepotu, vrlinu i gracioznost, ali obično ostaje u privatnoj sferi. Jukstapozicija ova dva tipa odražava šire renesansne ideale i evoluirajuće percepcije ženskih uloga u društvu i književnosti.¹⁵

Brala-Mudrovčić i Štrkalj¹⁶ primjećuju da je tijekom renesanse doista bilo ženskih likova koji su aktivno sudjelovali u javnom životu ili utjecali na tuđe sudbine. Unatoč tome, većina ženskih likova u renesansnoj književnosti ostala je pasivna, često potisnuta u uloge definirane njihovim odnosima s muškim likovima ili njihovom privrženošću društvenim normama. Međutim, Marulićeva odluka da svoj narativ usredotoči na herojsku ženu poput Judite predstavlja značajan odmak od tog trenda.

Kombol¹⁷ tvrdi da je Marulićev ep prvenstveno slavljenje svete žene, ističući svetost i junaštvo Judite. Taj je prikaz uzdiže ne samo kao nacionalnu i kulturnu ikonu, već i kao duhovnu osobu, čija vjera i djela utjelovljuju božanske vrline. Marulićevo djelo stoga ne samo afirmira prisutnost herojske žene u hrvatskoj književnosti, nego je i posvećuje, spajajući religioznu pobožnost s junačkom hrabrošću.

...namirih se na historiju one počtene i svete udovice Judite....

Mnozi ju zaisto vlastele prosiše, ona Bogu listo služiti želiše...(I: 5–10)

Taj stih predstavlja Juditu kao lik velikog poštovanja i svetosti. Izrazi " počtene " i " svete " odmah utvrđuju njezin moralni i duhovni status. Nazivajući je "udovicom", stih također nagovještava njezinu neovisnost i kušnje s kojima se suočila, pripremajući pozornicu za njezina kasnija herojska djela. Unatoč tome što je traže mnogi prinčevi, Juditina je primarna predanost svojoj vjeri i služenju Bogu. Taj stih naglašava njezinu pobožnost i predanost, sugerirajući da njezina istinska odanost ne leži u zemaljskoj moći ili prestižu,

¹⁵ Petrač, Božidar, „Biblija u hrvatskoj književnosti“, *Književna smotra*, 26(1), 1994., str. 185-196.

¹⁶ Brala-Mudrovčić, Jasminka; Štrkalj, Željka, „Judita i druge žene u hrvatskim renesansnim i baroknim književnim djelima“, *Senjski zbornik*, 45(1), 2018., str. 465-502.

¹⁷ Kombol, Mihovil, *Povijest hrvatske književnosti do narodnog* a, Matica hrvatska, Zagreb, 1961., str. 18.

već u božanskoj službi. Ovaj izbor naglašava njezinu nesebičnost i duhovni fokus, ključne osobine njezina herojskog karaktera.

*Živine velik broj muž bo nje ostavi,
i blago mnogo njoj kad se s njom rastavi...(I: 265–270)*

Stih otkriva da joj je Juditin muž ostavio značajnu količinu bogatstva i stoke nakon svog odlaska. Taj kontekst utvrđuje Juditino materijalno bogatstvo, no objašnjava i kasnije postupke i izbore koji su ključni za razumijevanje njezina karaktera. Unatoč njezinom bogatstvu, Juditino junaštvo nije vezano uz njezine materijalne posjede, već uz njezine moralne i duhovne odluke.

*strunami pletena vričišća noseći,
tege li težeći da ni telu pokoj...(I: 265–270)*

Ovdje je Judita opisana kako nosi teška bremena („vričišća“), ispletена užetom, i podnosi velike fizičke napore, uskraćujući svom tijelu odmor. Taj stih naglašava njezinu spremnost da podnese fizičke poteškoće, ističući njezinu snagu i otpornost. Slika Judite koja nosi takav teret simbolizira njezino opredjeljenje za život pun pokore i poniznosti, što dodatno povećava njezin status heroine.

Kontrast između Juditinog potencijala za ugodan život, s obzirom na njezino bogatstvo, i njezinog stvarnog izbora da podnese fizičke poteškoće dodatno uzdiže njezin herojski karakter. Taj kontrast naglašava njezino dobrovoljno odricanje od lakoće i luksuza u korist izazovnijeg, ali duhovno ispunjavajućeg puta. Njezini postupci odražavaju namjieran izbor da utjelovi i živi vrline koje cijeni.

Hoć'nja putena usteza posteći... (I: 260–265)

Izraz "putena" (tjelesne želje) ukazuje na to da se Judita svjesno suzdržava od uživanja, posvećujući se duhovnoj disciplini putem posta. Ta praksa je dokaz njezine pobožnosti i asketskog načina života, jačajući njezinu moralnu i duhovnu snagu.

*Poni kad se zglеda spravna jur kako pir,
pripravi obeda: kruh, uli, prgu, sir*

i vinca malo u mišić..(IV: 110–115).

Ti stihovi opisuju kako Judita priprema jednostavan obrok. Unatoč mogućnosti da pripremi gozbu („jur“ kao pir), bira skromne namirnice: kruh, ulje, sir i malo vina. Ova priprema naglašava njezinu poniznost i jednostavnost, čak i u trenucima koji bi mogli zahtijevati veću ekstravaganciju. Njezino gostoprimstvo obilježeno je umjerenošću, odražavajući njezinu dosljednu predanost skromnosti i pobožnosti. Unatoč manjoj fizičkoj snazi, Judita pokazuje oblik snage koji nadmašuje čak i moć cijele Holoferne vojske. Njezina duhovna i moralna snaga čini je nevjerojatnom silom.

*...kada Judit sih dil potribu videći,
ča je Ozija ril, kara uzoreći,
popom govoreći Kabru i Karmub dvim... (I: 280–285)*

Taj stih opisuje Juditinu reakciju kad je vidjela potrebe svog naroda. Uočava nedostatke i hitne zahtjeve ("sih dil potribu videći") i predbacuje glavarima, posebno Oziji ("ča je Ozija ril, kara uzoreći"). S autoritetom i mudročću govori svećenicima ("popom govoreći Kabru i Karmub dvim"), ističući svoju aktivnu ulogu u rješavanju situacije i utjecaju na vodstvo zajednice.

Judita je odabrana da se podvrgne iskušenju, točnije testu snage volje suočavanjem i suđenjem moćnicima i pravosudnim vlastima. Taj čin suda simbolično predstavlja dublje duhovno i moralno vrednovanje.

... Bog će to hotit, istina čista ostat. (I: 320–325)

Judita izražava svoje povjerenje u Božju volju, tvrdeći da će čista istina prevladati. Taj stih ističe njezinu nepokolebljivu vjeru u božansku pravdu i providnost.

*...tebe umiljeno, Gospodine, molju,
pogledaj smiljeno na našu nevolju;
otpusti zlu volju i rabi Juditi,
pomozi, ka volju tvu želim ispuniti. (IV: 10–15)*

Judita se usrdno moli Gospodinu, moleći ga da milostivo pogleda na njihovu nevolju, da odagna zle namjere i da joj pomogne u ispunjenju Njegove volje. Ova molba naglašava njezinu poniznost i odanost, prikazujući je kao kanal za božansku intervenciju.

*Rači se smiliti, milostiv bo jesi,
Sve mož učiniti, zla od nas odnesi... (IV: 15–20)*

Judita priznaje Božju milosrdnu prirodu i svemoć, moleći ga da ukloni njihovu patnju. Ovo priznanje božanske svemoći i milosrđa jača njezino oslanjanje na Božju moć da postigne pobjedu.

*Bože, daj da stignu ča je god tebi;
stvari milost meni, pokrip rabu tvoju,
strah mi vas odnemi, dvigni ruku moju
da stvar svrši koju misal moja plodi,
da se tebe boju puci ter narodi! (V: 215–220)*

Judita moli Boga da udijeli uspjeh njezinim nastojanjima, da joj udijeli milost, ojača svog slugu i ukloni svaki strah. Ona traži božansku potporu da izvrši zadatak nadahnut njezinim mislima kako bi ljudi i narodi mogli štovati Boga. Taj stih prikazuje njezinu hrabrost, osjećaj svrhe i želju da svojim djelima poštuje Boga.

*Ona ne sustane, tužeći se Bogu
i moleć kad svane... (V: 220–225)*

Stih opisuje Juditinu neumornu molitvu i preklinjanje Bogu, ističući njezinu ustrajnost i vjeru. Unatoč izazovima i potencijalnom očaju, ona ne prestaje moliti i tražiti Božju pomoć, pokazujući svoju postojanu predanost i otpornost.

*Otvor'te, otvor'te grad, jere je s nami Bog,
otvor'te, otvor'te; sad oni koji je svega... (V: 260–265)*

Judita zapovijeda da se otvore vrata, objavljujući da je Bog s njima i da je Svemogući na njihovoj strani. Ta izjava odražava njezino nepokolebljivo povjerenje u božansku podršku i njezinu ulogu vođe i motivatora za svoj narod. Njezin poziv da se otvore vrata simbolizira otvaranje srca i umova božanskoj intervenciji i izbavljenju. Junakinje zadržavaju svoju

vrlinu čak i pred licem smrti. Tijekom ovih vremena, njihova predanost čistoći i ustrajnost u svojim ciljevima postaju očiti.

5. Opis Holoferna

Opis, prema Stjepku Težaku¹⁸, podrazumijeva sustavno prikazivanje obilježja i svojstava nekog bića, predmeta ili pojave. Postoje brojni načini klasificiranja opisa. Jedna takva klasifikacija razlikuje vanjske (fizičke) opise i unutarnje (psihološke) opise temeljene na perspektivi promatrača. Unatoč razlikama, ove vrste opisa dijele zajedničke elemente, uključujući promatranje, analizu, identifikaciju jedinstvenih i tipičnih obilježja, sintezu i leksički izraz promatranih obilježja.

Opis Holoferna u epu ima nekoliko funkcija: detaljiziranje njegovog fizičkog izgleda omogućuje čitatelju da stvori jasnu vizualnu sliku o njemu, a uspoređivanje s neošišanim ovnom pruža uvid u njegovu osobnost, pripremajući čitatelja da na Holoferna gleda kao na negativca, odnosno predstavljajući fizički i psihološki opis.

*A on ti si(j)aše oholo, visoko,
a sam pogledaše po vojsku široko; (I: 230–235)*

Marulić očitost postavlja Holoferna kao ponosnu i impozantnu figuru, promatrajući svoju vojsku s osjećajem nadmoći, a njegovo oholo držanje ("oholo, visoko") sugerira aroganciju i zapovjedničku prisutnost.

*karvavo mu oko, čarljen biše obraz,
brada jur nikoko prosida, debel haz. (I: 230–235)*

Holofern je opisan s krvavim očima i rumenim licem, što njegovom izgledu dodaje osjećaj prijetnje. Njegova djelomično sijeda brada i debeli vrat dodatno naglašavaju njegov imidž fizički zastrašujuće i autoritativne figure.

*Poćaše se i u mraz, toko biše prtil,
vas obal kako praz ki još ni strižen bil. (I: 235–240)*

Unatoč hladnoći ("i u mraz"), Holofern se doima robusnim i čvrstim, uspoređenim s neošišanim ovnom. Ova usporedba s ovnom simbolizira njegovu sirovu i neukročenu prirodu, pripremajući čitatelja da ga promatra kao grubu silu i negativnog junaka.

¹⁸ Težak, Stjepko, *Opisivanje kao stilski oblik govornog i pismenog izražavanja*, Svjetlost, Sarajevo, 1977., str.62.

*A biše se povil svionim skenderom
i gojtane pustil, kićene biserom. (I: 235–240)*

Holoferno je ukrašen raskošnom odjećom i priborom, uključujući bogato ukrašen pojas ("skenderom") i kićene ogrlice ("gojtane pustil, kićene biserom"). Ovo pokazivanje bogatstva i luksuza dodatno naglašava njegovu aroganciju i samovažnost.

*Šapka staše s perom na glavi, doli pak
na bedrih sa srebrom sablja tere bičak. (I: 240–245)*

Nosi kapu s perom, a za pojasom nosi srebrom ukrašeni mač i bodež. Ovi elementi ističu njegovu borilačku snagu i spremnost za borbu, pojačavajući njegovu ulogu vojnog vođe i prijeteću prisutnost.

*Gledaše ti ga svak; lipo ga odivaše
dolama, ke utak zlatom prosivaše (I: 240–245)*

Svi ga gledaju, a on je lijepo obučen u haljine zlatom vezene. Ova posljednja rečenica naglašava pažnju koju izaziva i dojam moći i autoriteta koji projicira kroz svoju pojavu.

Nadalje, Marulić oblikuje niz negativnih grotesknih pjesničkih slika, nižući grube karikaturalne detalje potkrijepljene živopisnim metaforama i podrugljivim usporedbama. Završava izravnim obraćanjem čitatelju, upozoravajući da se pijani čovjek pretvara u svinju.

*Oloferne stati na noge prejedva mogaše.
Jer jati koko mogahu dva
toliko sam on zva i obuja ga san. (V: 165–170)*

Holoferno jedva stoji na nogama, a potrebna su mu dva čovjeka da ga podrže zbog ekstremnog pijanstva i umora. Taj opis odmah postavlja scenu fizičke nesposobnosti, naglašavajući učinke prekomjernog pijenja.

*Vagav zatvaruč, zva inih da gredu van.
Idoše na svoj stan, sobom teturaje,
jerbo ne jedan žban popiše spi(j)aje: (V: 165–170)*

Teturajući i zatvarajući oči, Holoferno poziva druge da odu. Odlaze u svoje odaje, teturajući u hodu, nakon što su popili brojne vrčeve vina. Ovaj posrćući pokret naglašava njihov gubitak kontrole i koordinacije.

*redom začinjaje, zdravicu obnose,
jednu popi(j)aje, a drugu donose. (V: 170–175)*

Neprekidno nazdravljaju i piju, što ukazuje na nemilosrdan ciklus opijanja. Ova radnja koja se ponavlja dodatno naglašava pretjerano i bezumno uživanje u alkoholu.

*Pjdoše zanose tud ovud nogami.
Sami se nadnose, kimljući glavami.
U obraz jim plami a na nosu para,
i na brade prami lašćaše se ckvara. (V: 170–175)*

Muškarci se kreću nesigurno, njišući se i klimajući glavama, boreći se da održe ravnotežu. Ova slika prenosi njihovu duboku pijanost i nespretnost koja iz toga proizlazi. Lica su im rumena, para im se diže iz nosa, a masni pramenovi brade svjetlucaju od prljavštine. Ovi groteskni detalji naglašavaju njihovo nisko i zapušteno stanje, prikazujući ih kao odbojne i životinjske.

*Tarbuch kako žara nadmen odstojāše.
Rič, ku potopara, jazik prikošāše.
Sviste ne saznaše, ctakljahu jim oči,
rugo njimi staše i smih se potoči. (V: 175–178)*

Njihovi nabrekli trbusi strše poput napuhanih vreća, a govor im je nerazgovjetan i nerazumljiv. Ovaj prikaz fizičke nadutosti i nesuvislog govora doprinosi grotesknoj slici njihovog stanja. Nesvjesni su okoline, cakle im se oči, postaju predmeti ismijavanja i smijanja. Njihova nesvjesnost i ruganje koje potiču dodatno ih dehumaniziraju.

*Jer niki o ploči udri sobom pad se,
niki se pomoči, niki kara svad se,
niki daržat rad se, druga uhitiše,
ter i z drugom zad se uznaš uzvarziše.
A niki rigniše, niki se gnušahu,
a niki ležiše, niki na nj padahu. (V: 180–185)*

Neki se zabijaju u zidove, neki se bore da ostanu uspravni, drugi se svađaju, a neki se grle za podršku, sve na kaotičan i neuredan način. Ova kaotična scena prikazuje potpuni

gubitak pristojnosti i samokontrole. Neki povraćaju, drugi osjećaju gađenje, neki leže, a drugi padaju na njih. Ovaj grafički opis naglašava degradaciju i jad njihovog stanja.

*A družih nošahu, stavit jih na odar.
Toko se saznahu koko martav tovar. (V: 185–190)*

Neki su nošeni i položeni na krevete, nalik beživotnom teretu. Ova slika naglašava njihovu bespomoćnost i razmjere njihove nesposobnosti.

*Tko će imiti var ustegnuti garla,
pogledaj ovi bar ter vi(j) je l' umarla
tuj čast i doparla tamnost i gardinja,
ka je oto svarzla da je vitez svinja. (V: 185–190)*

Ovaj posljednji stih donosi snažnu osudu, izjednačavajući njihovo pijanstvo s gubitkom časti i ljudskosti, pretvarajući plemenite ratnike u obične životinje.

6. Opis Judite

Važna značajka klasičnog epa koja se nalazi i u *Juditi* je detaljan opis događaja.¹⁹ Jedan upečatljiv primjer živopisnog opisa scene u epu je kada se Judita priprema za susret s Holofernom.

*Splete glavu kosom, vitice postavi,
Kontuš s urehom svom vazam na se stavi;
S ošvom ruke spravi, uši s ušerezmi,
Na nogah napravi čizmice s podvezmi.
S uresima, ča mi je viditi,
Dostojna bi s knezima na sagu siditi;
I jošće hoditi na pir s kraljicami
I čtovana bit meju banicama. (IV: 80–85)*

Međutim, Marulić vodi računa da se opisano kićenje ne bih shvatilo arogantnim i dovelo u pitanje njenu svetost.

*Tako t' ona prida uresi krasosti
Poveće ner prije od njeje liposti.
I to ne bi dosti, kako pismo pravi,
Bog njeje svitlosti uljudstva pristavi.
Jer te take spravi ne bihu od bludi,
Da svete ljubavi i pravdenih ćudi.
Zato joj posudi da tko ju ugleda,
Svak joj se počudi i za njom pogleda. (IV: 100–105)*

Marulić inzistira na tome da Juditina ljepota nadilazi puki fizički izgled, sugerirajući da njezina prirodna gracioznost i elegancija povećavaju njezinu privlačnost. U stihovima se

¹⁹ Fališevac D. (1997): *Kaliopin vrt*, Split: Književni krug, str. 48.

Juditina ljepota uspoređuje sa stabljikom koja raste iz trave, što implicira da je njezina elegancija organska i prirodna. Usporedba s kamenom koji se pretvara u zlato i sjaji jače naglašava da njezina ljepota nije površna, već je intrinzična i blistava.

*Velik urehe glas da liposti veći,
Ka biše kako klas iz trave resteći,
Al kami, ki steći u zlato, zlatu da,
Izvarsno svitleći da zlato većma sja.
Tako t' ona prida uresi krasosti*

Poveće ner prija od njeje liposti. (IV: 95–100)

Pripovjedač naglašava da Juditin ukras ne pridonosi njezinoj ljepoti, već njezina ljepota uzdiže ukrase. U tome se ogleda Marulićev svjetonazor, gdje se tjelesna ljepota ne vidi kao sredstvo zavodjenja, već kao očitovanje vrline i oruđe za višu svrhu, u ovom slučaju, spasenje svog naroda. Ilustrira kako Juditina unutarnja čistoća i svrha uzdižu njezin vanjski izgled, jačajući njezinu svetost i pravednost njezine misije. Ovaj je opis u skladu sa širim temama epa, gdje su božanska naklonost i moralni integritet prikazani kao izvori istinske ljepote i snage.

Autori koristi različite aspekte petrarkističke lirike kako bi zorno dočarao Juditinu ljepotu, ističući da je njezin fizički izgled bio čist i nepovezan s grijehom. To potiče čitatelje da razumiju njezinu ljepotu u kršćanskom kontekstu. Juditina hrabrost proizlazi iz duboke ljubavi prema Bogu i vjere u spasenje. Ne traži pomoć od drugih, traži samo molitve. Time Judita postaje simbol nade, hrabrosti i odanosti, koja uz Božju pomoć spašava svoj narod od neprijatelja.²⁰ Samo njezina ljepota i vjera bile su dovoljno moćne da poraze neprijatelja i pokažu svoje iskrene namjere. Renesansni utjecaj djela ogleda se u uspješnom prikazivanju psihičkih stanja likova, kao i detaljnim opisima prirode, krajolika i odijevanja.²¹

²⁰ Op. cit. Fališevac D. (1997): *Kaliopin vrt*, Split: Književni krug, str. 51.

²¹ Tomasović, Mirko, *Marko Marulić Marul : monografija, Zavod za znanost o književnosti* Filozofskog fakulteta, Split, 1999., str. 72.

7. Funkcija Holoferna u karakterizaciji Judite

Odnos Holoferna i Judite ima presudnu ulogu u oblikovanju i produbljanju karakterizacije Judite. Njihov odnos obilježen je oštrim kontrastima, posebno u smislu dinamike moći, vrline i moralnih uvjerenja, koji naglašavaju Juditine jedinstvene kvalitete kao heroja. Marulić stvara složenu interakciju koja ne samo da ističe Juditinu vjeru, hrabrost i inteligenciju, već ju također postavlja kao figuru duhovne snage naspram Holoferne arogancije i grube sile.

Od samog početka Holoferno je prikazan kao zapovjednički, arogantni vojskovođa. Marulićev opis njegova tjelesnog izgleda, koji uključuje zakrvavljene oči, debeli vrat i agresivan stav, uz popuštanje bogatstvu i vojnoj moći, postavlja Holoferna kao lik ekscesa i ponosa. Njegova usporedba s "neošišanim ovnom" sugerira neukročenu, gotovo životinjsku prirodu, s fokusom na njegov neobuzdani apetit za moći i užicima. Nasuprot tome, Judita je prikazana sa suprotnim skupom osobina: poniznošću, pobožnošću i moralnom jasnoćom. Spominje se njezina fizička ljepota, ali to nije središnje mjesto u njezinoj karakterizaciji. Umjesto toga, njezina duhovna ljepota, snaga i nepokolebljiva predanost Bogu srž su njezina identiteta.

Juditina interakcija s Holofernom naglašava moralni i duhovni kontrast između njih. Dok je Holoferno previše uvjeren u svoju snagu i zaveden vlastitom moći, Judita ostaje nepokolebljiva u svojoj vjeri i odlučna spasiti svoj narod. Holoferno na njezinu ljepotu gleda kao na predmet osvajanja, vjerujući da mu je podređena, pogrešno tumačeći njezino poštovanje kao pokornost. Judita, međutim, manipulira ovom pogrešnom percepcijom, dopuštajući Holofernoj aroganciji da ga zaslijepi za njezine prave namjere. Ova dinamika osnažuje ideju da Juditina moć ne leži u fizičkoj snazi, već u njezinoj inteligenciji i moralnoj nadmoći.

Juditina sposobnost da manipulira Holofernovom percepcijom ključni je faktor u njezinoj karakterizaciji kao heroine. Tijekom njihove interakcije, Judita koristi ironiju u svoju korist, osobito kada Holoferna naziva "gospodarom", izraz koji on tumači kao znak podložnosti. No, Marulićev tekst sugerira da Juditina istinska odanost leži u Bogu, kojega vidi kao jedinog pravog Gospodara. Ova upotreba verbalne ironije ne samo da pokazuje Juditinu

inteligenciju, već također naglašava njezinu vjeru. Spremna je odglumiti poštovanje prema Holofernu kako bi postigla svoj veći cilj zaštite svog naroda, dodatno etablirajući je kao lik duboke duhovnosti.

Holoferново pijanstvo i pretjerano samopouzdanje, koje simbolizira uživanje u hrani i vinu, čine ga ranjivim na Juditin napad. Scena u kojoj Holoferno ne može stajati, pijan i jedva pri svijesti, pruža snažan vizualni kontrast između dva lika. Dok je Holoferno fizički oslabljen vlastitim ekscesima, Juditina snaga leži u njezinoj samodisciplini i moralnoj čvrstoći. Marulić naglašava Juditinu izdržljivost i otpornost u postu i samoodricanju, dodatno pojačavajući kontrast s Holofernovom popustljivošću. To ne služi samo za isticanje Juditinog junaštva, već ju također predstavlja kao instrument božanske pravde, osnažen svojom vjerom da sruši naizgled nepobjedivog neprijatelja.

Odnos između Judite i Holoferna također odražava šire renesansne teme koje se tiču roda i moći. U kontekstu renesansne književnosti značajna je Marulićeva odluka da svoje pripovijedanje usredotoči na žensku protagonisticu koja svladava snažnog muškog antagonista. Kako primjećuju znanstvenici poput Kombola i Brale-Mudrovčić, ženski likovi u renesansnoj književnosti često su prikazivani kao pasivne figure definirane njihovim odnosom s muškim likovima. Međutim, Judita potkopava tu normu aktivnim preuzimanjem kontrole nad svojom situacijom i potvrđivanjem vlastite slobode. Njezin poraz od Holoferna, figure koja utjelovljuje vrhunac muške vojne moći, pozicionira je kao "herojsku ženu", u oštrom kontrastu s pasivnijim arhetipom "idealne žene".

Juditina karakterizacija kao vođe i zaštitnice svog naroda također dovodi u pitanje tradicionalne rodne uloge. Umjesto da ostane ograničena na privatnu sferu, ona aktivno sudjeluje u javnom životu i bavi se političkim i vojnim poslovima. Njezina spremnost da se suoči s Holofernom i preuzme ulogu spasitelja dodatno ju učvršćuje kao figuru iznimne moralne i fizičke hrabrosti, nadilazeći ograničenja koja se obično nameću ženama u književnosti i društvu tijekom tog razdoblja.

8. Usporedba Judite s junakinjama iz mitologije

Usporedba, izvedena iz latinskog izraza *comparatio* (što znači "uspoređivanje"), događa se kada se nešto procjenjuje u odnosu na drugo na temelju određenih zajedničkih karakteristika koje nisu odmah očite. Slično metafori, koju neki smatraju skraćenim oblikom usporedbe, ovo književno sredstvo ističe specifične osobine stvari, pojava i ljudi. Otkriva sličnosti i razlike koje možda nisu vidljive izravnim promatranjem, čime iznenađuje i zaokuplja čitatelja ili skreće pozornost na određeni aspekt teme koja se ispituje. Usporedbe služe za poboljšanje razumijevanja otkrivanjem dubljih uvida u predmete ili koncepte koji se uspoređuju.²²

U svom katalogu hrabrih žena Marulić veliča Juditin čin ubojstva Holoferna i spominje druge hvale vrijedne žene iz mitologije i Biblije, poput Deборе, Jaele, Dijane, Hekube, Hipolite, Pentezileje, Semiramide, žena Sparte koje nisu pobjegle iz napada kralja Pira i žene koje su odabrale samoubojstvo radije nego predaju Cimbrima.

*A sad veras snaga mojih nju hvaliti
slaba jest i naga. Ništar manj naviti
neću se šćediti hvale, koko mogu,
jer se isčuditi dilu nje ne mogu. (V: 165–170).*

Marulić ističe da su njegove snage i sposobnosti nedostatne da do kraja hvali Juditu, ali se neće suzdržati da da sve od sebe. Ovaj uvod daje ton pohvalnom izvještaju, naglašavajući izvanrednu prirodu Juditinih djela.

*Smionost svoju mnogu ukaza Delbora,
kad razbi nalogu vojske kon Tabora,
da čast togaj stvora z Barakom razdili
i s ljudmi njih dvora ki biše u tom dili. (V: 171–176)*

Stihovi hvale Deboru zbog njezine hrabrosti u vođenju vojske protiv Sisere kod Tabora, dijeleći pobjedu i čast s Barakom i njezinim narodom. To je Deboru učinilo neustrašivom i mudrom vođom.

²² Op. cit. Solar, Milivoj, *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1976.

*Jahele još sili hvala se pomina
jer kralju uhili od Kane Jabina.
Kadano bi smina Sisaru ubiti
kino k njemu plina općaše nositi. (V: 177–180).*

Jaela je pohvaljena zbog svog čina ubojstva Sisere, neprijateljskog zapovjednika, čime je izbavila svoj narod od kanaanskog kralja Jabina. To naglašava njezinu hrabrost i odlučno djelovanje.

*Da to učini sama a samomu,
i čaval zabiti jur pristrašenomu
laglje je ner tomu ki steć meu svojimi
prićaše svakomu da će vladat svimi. (V: 181–184)*

Stih naglašava samotnu prirodu Jaelinog postupka, suprotstavljajući ga hrabrosti Sisere među njegovim trupama, naglašavajući njezinu hrabrost.

*Još je dika s timi i onoj ka Sibi
svitom svojim snimi glavu kako ribi.
Grad jur na pogibi tad Abela biše
i u toj potribi tim se slobodiše. (V: 185–189)*

Spominjanje druge heroine, koja je odrubila glavu neprijateljskom vođi i spasila grad Abel, dodatno naglašava hrabrost i odlučne postupke žena u povijesti.

*Da toj učiniše jednomu vele jih,
a njoj hvala biše ka na to svede jih.
Da ka meu veće jih sama vojvodu ubi
i tim zatira svih, koli slavnija bi. (V: 190–193)*

Ovi retci naglašavaju jedinstveni heroizam žena koje su srušile vođe, sugerirajući da Juditin usamljeni čin herojstva nadilazi čak i ta velika djela.

*Palas smila ne bi toko ni Diana,
prizvavši joj k sebi s strilami Peana.
Ni kano Trojana kralju nos odrubi,
sasvim desperana, jer joj sina zgubi. (V: 194–197)*

U stihovima se spominju i druge mitološke junakinje poput Atene (Peana) i Dijane te Trojanke koja je ubila kralja iz očaja za izgubljenim sinom, naglašavajući njihovu snagu i emocionalnu otpornost.

*I keno suzubi muških vojask stahu,
jake kako dubi, hlabro se nošahu,
na konjih ticahu prez sasa desnoga,
gdino prižimahu kopja bodežnoga. (V: 198–201)*

Prethodni stihovi opisuju žene koje su se borile hlabro što je u to vrijeme bila karakteristika pripasana samo muškaraca, pokazujući svoju snagu i hlabrost u borbi.

*Ne bi smile toga u obraz pozriti,
a smila je koga Judita zgubiti. (V: 201–203)*

Stih tvrdi da se čak ni ove strašne žene ne bi usudile suočiti s opasnošću s kojom se Judita suočila, ističući njezinu iznimnu hlabrost.

*Koj poni Hipolitl, koj Pantasileji,
more se saviti krana, ka je oveji? (V: 204–205)*

Uspoređujući Juditu s mitskim kraljicama Hipolitom i Pentezilejom, stih sugerira da se čak i one moraju pokloniti Juditinoj superiornoj hlabrosti i junaštvu.

*Ni slave takeji dostojna, ka kada
ču na svojoj meji Babilona grada,
da se sam oblada, od nje se odvargši,
opet ga podklada, kose ne uzvargši. (V: 206–209)*

Stih implicira da je Juditino herojstvo bez premca, čak i kod onih koji su branili i povratili svoje gradove bez oklijevanja.

*Ni keno ner svargši neprijatelja s konj
i život mu stargši, mečem sikući po nj.*

Ovo sugerira da je Juditin čin ubijanja neprijatelja jednako hlabar kao i ubijanje protivnika u bitci.

*Takov tada zakon biše meu Zamate,
nimahu taj poklon da budu mužate.
Ni ke Pira z bate rekoše odrinut
ispod Sparte da te, ali s njom izginut. (V: 207–212).*

Stihovi govore o ženama iz Sparte koje su odlučile boriti se ili umrijeti sa svojim gradom radije nego predati se, naglašavajući njihovu hrabrost i usporedbu s Juditom.

*Zato od nje minut inamo ne htiše,
Pir osta ostinut jer se i one riše.
Ni ke, kad razbiše Cimbre rimske sile,
same se ubiše jer nisu hotile
da budu sidile žive pod inimi,
ner u boj hodile tada bihu s kimi. (V: 213–218)*

Stihovi se odnose na žene koje su odabrale samoubojstvo umjesto zatočeništva od strane Cimbra, pokazujući svoju hrabrost i odlučnost, usporedno s Juditinom hrabrošću.

*Ni ona ka primi od Meleagra čast
jer parva meu svimi prosrili prascu mast.
Prascu ki svaku slast kalidonskih dubrav
(toku imaše vlast) gubljaše ne sustav. (V: 219–222)*

Spominjući Atalantu, koja je dobila čast jer je prva udarila kalidonskog vepra, stih je usporedan s Juditinim slavnim junaštvom.

*Svih tih zajedno stav, ter Judite hvale
s hvalami njih pristav, reć ćeš: Njih su male. (V: 223–224)*

Međutim, uspoređujući sve ove junakinje zajedno, pripovjedač sugerira da ih Juditina pohvala sve nadmašuje, čineći da se njihova djela u usporedbi čine malima.

9. Usporedba Judite s biblijskim ženama

Marko Marulić, kao istinski pobožna osoba, pristupio je čitanju *Biblije* s visokomoralnim ciljem. No, odluku da ga pretoči u književno djelo potaknuo je njegov urođeni autorski instinkt. Ova dvostruka motivacija naglašava kako su njegova duboka religiozna uvjerenja koegzistirala s njegovim kreativnim impulsima, vodeći ga da spoji duhovnost s književnošću na smislen način.²³

Zanimljiva je odluka Marka Marulića da pred osmanlijskom najezdom istakne ženu kao uzor vrline, posebice odabirom Judite iz Staroga zavjeta. Judita je primjer vrline kao što su hrabrost, vjera i domoljublje. Slavljena je zbog svoje hrabrosti u osmišljavanju i izvršenju plana da spasi svoj narod od asirske vojske ubojstvom njihovog generala Holoferna. U ispitivanju Juditinih vrline u kontekstu drugih starozavjetnih žena, možemo je usporediti s likovima poput Estere i Jaele.

Knjiga o Esteri prikazuje Ester kao jednu od najslavnijih biblijskih žena. Nakon što ju je perzijski kralj Ahasver izabrao za svoju kraljicu, Estera, Židovka koju je odgojio njezin rođak Mordokaj nakon što je izgubila roditelje, živi na kraljevskom dvoru. U međuvremenu, Haman, visoki dužnosnik uvrijeđen Mordekajevim odbijanjem da mu se pokloni (budući da je Mordekaj vjerovao da se treba klanjati samo Bogu), utječe na kralja da izda dekret koji nalaže istrebljenje svih Židova određenog dana u mjesecu. Pripovijest ističe Esterinu hrabrost u intervenciji kako bi spasila svoj narod, riskirajući vlastiti život kako bi otkrila svoj židovski identitet i uvjerila kralja da opozove dekret, čime je osigurao opstanak židovskog naroda.²⁴

Mordokaj potiče Esteru da ode kralju Ahasveru i moli za milost u ime židovskog naroda. Međutim, taj bi postupak mogao dovesti do njezine smrti zbog kraljevskog dekreta:

Svi službenici kraljevi i narodi kraljevih pokrajina znaju kako svakoga onoga, bio on muškarac ili žena, koji nepozvan uđe kralju u unutrašnje predvorje, čeka jedan jedini

²³ Tomasović, Mirko, *Judita Marka Marulića*, Školska knjiga, Zagreb, 1994.

²⁴ *Biblija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2018.

*zakon: smrtna kazna; osim ako kralj ne pruži takvome svoje zlatno žezlo i poštedi mu život (IV: 10–12).*²⁵

Bojeći se za svoj život, Estera isprva odbija prići kralju nepozvana. Mordekaj je tada upozorava:

Nemoj misliti da ćeš se zato što se nalaziš u kraljevoj palači spasiti jedina od svih Židova: jer budeš li u ovoj prilici šutjela, doći će Židovima pomoć i spas s druge strane, a ti ćeš s kućom svoga oca propasti. Tko zna nisi li se baš i popela do kraljevske časti zbog časa kao što je ovaj? (IV: 10–12).

Potaknuta tim riječima, Estera odluči nenajavljeno pristupiti kralju. Prije nego što to učini, traži od svih Židova u Suzi da tri dana poste i mole se, čega se i sama pridržava. Motivirana Mordokajevim riječima, Estera odlučuje pristupiti kralju nenajavljena. Prije toga, poziva sve Židove u Suzi da poste i mole za nju tri dana, što i sama čini. Nakon trodnevnog posta i molitve, skida svoje molitvene haljine i oblači se u svoju najljepšu odjeću. Tako urešena, priziva Boga svevidnog i spasitelja te pristupa kralju bez poziva. Kralj joj pošteduje život i uslišava njezinu molbu. Tim hrabrim činom, Estera spašava židovski narod i osigurava nastavak Božjeg plana za spasenje svijeta, zahvaljujući svojoj hrabrosti, ljepoti i odlučnosti.²⁶

Četvrto poglavlje Knjige o sucima predstavlja manje poznatu ženu iz *Starog zavjeta* po imenu Jaela. Tijekom tog razdoblja Izraelci već dvadeset godina pate pod represivnom vlašću moćnog kanaanskog kralja Jabina, s njegovom vojskom kojom zapovijeda Sisera. Nakon Barakove pobjede nad Siserinom vojskom, zahvaljujući Deborinom vodstvu, Sisera bježi pješice nakon što je napustio svoja željezna kola. Dok Barakove snage nastavljaju uništavati Siserine vojnike, Sisera traži utočište u šatoru Jaele, žene Hebera Kenejca, koja ima miran odnos s kraljem Jabinom.²⁷ Ovaj neočekivani preokret događaja naglašava Jaelinu značajnu, ali kratku uključenost u priču, ilustrirajući kako postupci pojedinca mogu imati dubok utjecaj unutar šireg narativa, prikazujući teme hrabrosti i neočekivanog herojstva u Starom zavjetu.

²⁵ Op. cit. Biblija, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2018.

²⁶ Op. cit. Biblija, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2018.

²⁷ Op. cit. Biblija, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2018.

Jaelini postupci naposljetku osiguravaju pobjedu Izraelcima. Djelujući brzo i gotovo instinktivno, Jaela koristi činjenicu da je njezino kućanstvo u miru s kraljem Jabinom. Ona susreće Siseru, poziva ga u svoj šator i nudi mu utočište. Pokriva ga dekom i daje mu mlijeko da pije, zbog čega on pada u dubok san. Iskoristivši priliku, Jaela uzima čekić i klin za šator i zabija klin kroz Siserine sljepoočnice, ubijajući ga u snu.²⁸

Dok i Ester i Jaela grabe prilike za djelovanje koje im se ukažu (Ester kroz pažljivo razmatranje, a Jaela u spontanom trenutku) Judita se nađe u potpuno drugačijoj situaciji. Za razliku od Ester i Jaele, koje djeluju kad im se ukaže prilika, Judita sama stvara priliku u naizgled bezizlaznoj situaciji. Ta sposobnost stvaranja prilike tamo gdje je nema definira Juditin izvanredan karakter. Juditina veličina leži u njezinom proaktivnom pristupu, koji ju je učinio istaknutom osobom kroz povijest, nadahnjujući književnost, umjetnost, glazbu i religijsku misao. Njezina priča i dalje je predmetom sociološke i psihološke analize i služi kao uzor suvremenoj omladini koja se divi nekonvencionalnom načinu razmišljanja.²⁹

Juditina snaga proizlazi iz njezine nepokolebljive vjere i potpunog povjerenja u Boga. Ona bez imalo oklijevanja poduzima čin koji graniči s ludilom, vođena širom vizijom svoje uloge u Božjem planu. Sebe doživljava kao oruđe kojim će Bog ostvariti svoj plan spasenja, potpuno se posvetivši svome narodu i poslanju za koje vjeruje da joj je povjereno. Juditina nesebičnost i predanost toliko su duboki da se čini da njezin osobni ego ne postoji; ona je u potpunosti predana ostvarenju Božjeg plana, a ne vlastitim ambicijama.

Ta golema vjera i pouzdanje u Boga, uz njezino strateško i hrabro djelovanje, nadahnuli su oca hrvatske književnosti da joj posveti prvo tiskano književno djelo na hrvatskom jeziku. Juditina priča primjer je krajnje vjere i hrabrosti, čineći je trajnim simbolom nesebične predanosti i božanske svrhe.

²⁸ Rihtarić, Anđelka, *Koliko Judita živi u Juditi?* Agencija za odgoj i obrazovanje, Split, 2021.

²⁹ Op. cit. Rihtarić, Anđelka, *Koliko Judita živi u Juditi?* Agencija za odgoj i obrazovanje, Split, 2021.

10. Judita i Mila Gojsalić

Judita je cijenjena osoba iz *Starog zavjeta* koja svojom domišljatošću i hrabrošću spašava svoj narod od asirskog generala Holoferna. Suočena s nadolazećim uništenjem svog grada, Judita smišlja odvažan plan. Ona se infiltrira u neprijateljski tabor, zavodi Holoferna i na kraju mu odrubljuje glavu u snu. Njezin čin hrabrosti dovodi do nereda i poraza asirske vojske, pokazujući njezin strateški um i duboku vjeru u Boga.

Mila Gojsalić, koju često nazivaju hrvatskom Juditom, učinila je slično herojsko djelo 1648. godine. Tijekom osmanskog prodora u Poljica, zavela je osmanskog zapovjednika Ahmed-pašu i zapalila barutan u neprijateljskom taboru, žrtvujući svoj život u tom činu. Ovaj čin hrabrosti izazvao je pomutnju među Osmanlijama, omogućivši domaćim braniteljima značajnu pobjedu.³⁰

Stihovi koji opisuju Milu Gojsalić oslikavaju snažan i dramatičan trenutak u kojem se ona suočava s osmanskim pašom. Slike su žive: tiranin blijedi dok mlada, lijepa žena stoji pred njim. Njezina se prisutnost uspoređuje s vilom koja silazi s planina, a pred pašom se tri puta klanja.

„Problijedi silnik; ženska lijepa, mlada

Pred ljutim pašom stoji u taj tren:

Tu pade preda nj ko sa gore vila

I tri se puta paši poklonila.“(I: 39–42)³¹

Usporedbom s vilom koja silazi s planina naglašava se njezina eterična i gotovo nadnaravna prisutnost, simbolizirajući čistoću i snagu. I Judita i Mila Gojsalić prikazane su kao heroine koje se svojom ljepotom i hrabrošću suočavaju s moćnim neprijateljima. U obje priče ljepota nije samo fizička, već i simbol unutarnje snage i vrline. Juditina ljepota prikazana je kao božansko oruđe za postizanje više svrhe. Slično tome, Milina ljepota i

³⁰ Dragić, Marko, *Čuvari Kristova groba u crkveno-pučkoj baštini Hrvata*, Ethnologica Dalmatica, Etnografski muzej Split, vol. 17., Split, 2009., str. 5-32.

³¹ Šenoa, August, *Povjestice*, Zagreb, Školska knjiga, 2003., str. 16.

mladost suprotstavljene su strahu i moći paše, naglašavajući njezinu hrabrost i pravednost njezine stvari.

Iako ne postoje konkretni arhivski dokazi, priča Mile Gojsalić seže dalje od narodnih pjesama i seoskih pripovjedača. Uvažene osobe hrvatske kulture odale su počast njezinoj ostavštini: August Šenoa je o njoj skladao pjesme, Ivan Meštrović ovjekovječio ju je u kiparstvu, a Jakov Gotovac skladao je operu slaveći njezina junačka djela.³²

Nasljeđe i Judite i Mile Gojsalić naglašava univerzalno divljenje prema onima koji se hrabro suprotstavljaju preprekama kako bi zaštitili svoje zajednice. Te nas priče podsjećaju na snagu individualne hrabrosti i dubok utjecaj koji takva djela mogu imati na povijest. Čin Mile Gojsalić paralelan je s Juditinom hrabrošću, učvršćujući njezin status "hrvatske Judite". Usporedba tih junakinja stoga samo naglašava trajne ljudske vrijednosti hrabrosti, žrtve i borbe za slobodu.

³² Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2008.

11. Judita u slikarstvu

Priča o Juditi i Holofernu bila je popularna tema u europskoj umjetnosti i prije Marulićeve *Judite*, osobito u razdoblju renesanse i baroka. Umjetnike je privukao dramatičan trenutak kada Judita, simbol vrline i hrabrosti, ubija tiranina Holoferna. Jedan od najpoznatijih prikaza uključuju djela talijanskog umjetnika Caravaggia (*Judita odrubljuje glavu Holofernu*, oko 1599.)

Slika 1. Judita odrubljuje glavu Holofernu, Caravaggio, 1598–1599. ili 1602.

33

Caravaggiova upotreba kontrasta između svjetla i sjene, naglašava napetost i brutalnost scene. Na slici, Judita, s izrazom mirne odlučnosti, povlači Holofernovu glavu unatrag dok

³³Dimitrije Popović, "Judita i slikarstvo/slikari," *Matica hrvatska*, Hrvatska revija 3, 2021.
<https://www.matica.hr/hr/675/judita-i-slikarstvoslikari-32383/>

joj sluškinja pomaže. Holoferno je u međuvremenu u smrtnom grču, očiju raširenih od užasa, usta zgrčenih u agoniji dok mu krv šiklja iz vrata. Slika bilježi kritični trenutak nasilja, ali ono što se ističe je Juditina emocionalna odvojenost. Unatoč jezivoj prirodi čina, Judita ostaje pribrana, gotovo ravnodušna. Njezino lice pokazuje koncentraciju, ali zapanjujuće je odsustvo emocija - nema znakova bijesa, straha ili oklijevanja. Starija sluškinja pokraj nje, koja drži krpu možda da uhvati glavu, čini se jednako neuznemireno. Dinamička napetost u sceni leži u cijelosti u Holofernovu tijelu, njegovih mišića napetih, lica iskrivljenog u konačni, očajnički izraz boli i straha zbog čega je moguće zaključiti da je slikom više naglašena njegova emocija.

Rasvjeta, zaštitni znak Caravaggiova stila, ističe Juditino lice i ruku, privlačeći pozornost na njezino kontrolirano držanje. Pozadina ostaje obavijena tamom, stvarajući osjećaj izoliranosti oko likova. U Marulićevu epu puno je više naglašena emocionalna složenost Judite. Ona nije lik udaljen od svojih djela, već osoba koja je duboko vezana uz božansku pravdu i svoju vjeru. Njezin unutarnji sukob i njezina žarka molitva Bogu prije nego što je počinila čin pokazuju njezino intenzivno emocionalno i duhovno ulaganje u ishod. Judita je okarakterizirana i kao herojska i pobožna, a čin ubojstva Holoferna prikazan je kao nužna žrtva za spas njezina naroda, motivirana njezinom ljubavlju prema Bogu i dubokim osjećajem dužnosti.

Kontrast između Caravaggiove Judite i Marulićeve Judite leži u tom emotivnom prikazu. U slici bi se Juditina odmaknutost mogla protumačiti kao oblik stoicizma ili hladne odlučnosti, ali nedostaje duhovne dubine i moralne borbe koju Marulić unosi u svoj lik. Judita iz teksta je daleko od ravnodušne; ona aktivno zaziva božansku pomoć i vidi sebe kao instrument Božje volje, što njenom djelovanju daje osjećaj pravedne hitnosti i teške moralne dileme.

Nadalje, dok se Caravaggiova Judita doima gotovo nepovezanom s nasiljem, Marulićeva Judita potpuno je svjesna značenja svojih postupaka. Svjesna je golemosti svoje zadaće i moli za snagu, a njezini osjećaji povezani su s njezinom vjerom i spasenjem njezina naroda. Prigušeni emotivni ton slike, s Juditinim izrazom lica koji se jedva mijenja unatoč brutalnosti čina, u kontrastu je s intenzivnom, duhovno nabijenom atmosferom Marulićeva teksta.

Caravaggiov izbor prigušenih, tamnocrvenih tonova doprinosi estetiziranoj verziji nasilnog čina. Tama koja okružuje figure sugerira moralnu dvosmislenost, gdje se težina ubojstva više prenosi vizualnom kompozicijom nego emocijama likova. Nasuprot tome, Marulićeva Judita bogata je emocionalnom i moralnom jasnoćom. Tekst ne bježi od ozbiljnosti ubojstva, ali ono je uokvireno kao nužan, čak i sveti čin - izbavljenje koje ima punu podršku božanske volje.

Caravaggiovo djelo, dakle, ističe estetske i formalne kvalitete, postižući svojevrsnu daleku ljepotu u prikazu nasilja, dok je Marulićeva Judita duboko osobna, usmjerena na unutarnja previranja i duhovno putovanje svoje junakinje. Ta razlika naglašava šire umjetničke tendencije njihovih medija: slikarstvo se često fokusira na vizualni i kompozicijski učinak, dok književnost zadire u psihološku i moralnu složenost likova. Ovo djelo inspiriralo je i talijansku baroknu slikaricu Artemisiju Gentileschi.

Slika 2. Judita ubija Holoferna, Artemisia Gentileschi, oko 1620.

34

³⁴ Gabrielli, Francesca Maria, O dvosjeklim mačevima : Artemisia Gentileschi i Judita // Književna smotra : časopis za svjetsku književnost, 49 (2017), 186(4); 21-36, str, 32-33. <https://www.croris.hr/crosbi/publikacija/prilog-casopis/246941>

U usporedbi Artemizijine izvedbe s Caravaggiovom ranijom Juditom koja odrubljuje glavu Holofernu, jedna od ključnih razlika leži u emocionalnoj i fizičkoj angažiranosti likova. U Caravaggiovu djelu, Judita je smirena i gotovo udaljena od nasilja koje izvodi. Izraz njezina lica izražava koncentraciju, ali ona ostaje nepovezana, s gotovo sterilnom dozom pribranosti dok obavlja odrubljivanje glave koje se na slici čini gotovo kao jednostavan zadatak. Sluškinja u Caravaggiovoj verziji je slično pasivna, stoji sa strane i kao da tiho pomaže. Nasilje je prisutno, ali nije instinktivno - nedostaje mu sirova emocionalna energija koja definira Artemizijin portret.

Artemisia, s druge strane, prikazuje Juditu potpuno angažiranu u fizičkom i emocionalnom radu odrubljivanja glave. Naprezanje u njezinu tijelu, snažno kretanje mača prema dolje i intenzivna usredotočenost na njezinu licu dočaravaju da je Judita osobno upletena u ovaj nasilni čin. Sluškinja je također mnogo više uključena, držeći Holoferna opipljivom snagom, aktivno pridonoseći ubojstvu. Taj osjećaj suradnje između dviju žena naglašava njihovo zajedničko djelovanje i odlučnost, što je u suprotnosti s emocionalno odvojenim prikazom u Caravaggiovom djelu.

Upečatljiva značajka Artemizijevog slikarstva je realističan prikaz krvi. Špricanje krvi iz Holofernova vrata šokantno je slikovito, mrljajući krevet i skupljajući se ispod njegova tijela. Ovaj pojačani osjećaj realizma, posebno u kontekstu krvi može služiti kao metafora za narušenu nevinost i traumu. Artemisia ne bježi od brutalnosti scene; umjesto toga, ona ga pojačava, skrećući pozornost na sirovu i nefiltriranu prirodu nasilja.

Ovaj naglasak na krvi također je u suprotnosti s Caravaggiovim suzdržanijim prikazom. U Caravaggiovoj verziji, krv curi na stiliziran način, pridonoseći cjelokupnoj estetici, a da pritom ne opterećuje gledatelja. U Artemizijinom radu krv je nezaobilazan element koji gledatelja suočava sa surovom realnošću fizičkog nasilja. Ovaj realizam ne samo da pojačava dramaturgiju scene, već također pojačava emocionalnu težinu iza čina.

Prikaz Judite na Artemizijinoj slici je gnjev, moć i odlučnost. Za razliku od mnogih tradicionalnih prikaza, gdje je Judita prikazana kao donekle odvojena od nasilnog čina, Artemisiana Judita potpuno je uronjena u svoj bijes. Artemisia također redefinira ulogu sluškinje na ovoj slici. Za razliku od Caravaggiove verzije, gdje je sluškinja stara i pasivna, sluškinja Artemisia je mlada i fizički jaka te aktivno sudjeluje u ubojstvu. Ova promjena

transformira dinamiku između Judite i njezine sluškinje u dinamiku solidarnosti i zajedničke svrhe, umjesto hijerarhijskog i distanciranog odnosa koji se vidi u Caravaggiovu djelu. Mladost i snaga služavke dodatno naglašavaju temu ženskog djelovanja i osnaživanja, pojačavajući poruku da žene, čak i one koje se obično prikazuju kao sekundarne ili podređene, mogu same po sebi biti moćne i odlučujuće glumice.

Artemisia Gentileschi ponovno se osvrnula na priču o Juditi i Holofernu nekoliko puta u svojoj karijeri, prikazujući različite trenutke pripovijesti s izrazitim emocionalnim i vizualnim intenzitetom. Slika 3 prikazuje Juditu i njezinu sluškinju neposredno nakon odrubljivanja glave, pažljivo planirajući svoj bijeg.

Slika 3. Judita i njena sluškinja, Artemisia Gentileschi, oko 1625.

35

35

Anthony F. Janson, H. W. Janson, Povijest umjetnosti, V. izdanje – dopunjeno izdanje, Begen Comerc d.o.o., 2016. str. 551-552

https://hr.m.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Artemisia_Gentileschi_Judith_Maidservant_DIA.jpg.

Judita i sluškinja su prikazane kako skrivaju odsječenu glavu u vreći, a napetost trenutka je opipljiva, naglašavajući ne samo fizički čin ubojstva, već i mentalnu i emocionalnu težinu bijega.

U ovoj posebnoj verziji, Artemisia naglašava posljedice nakon ubojstva, suprotstavljajući ih svojim drugim prikazima neposrednog nasilja samog odrubljivanja glave. Judita, držeći mač, izgleda svjesno i spremna za ono što bi moglo uslijediti. Sluškinja, čučajući pokraj nje, priprema vreću s glavom unutra i izrazom lica usredotočenim na zadatak koji je pred njom. Postoji tihi osjećaj hitnosti i odlučnosti, ali scena je manje o nasilju, a više o proračunu, strategiji i sabranosti pod pritiskom.

Slika 4. Judita s Holofernovom glavom, Cristofano Allori, oko 1580. godine.

36

³⁶ Judith with the Head of Holofernes
Cristofano Allori (Firenze 1577-1621) <https://www.uffizi.it/en/artworks/judith-with-the-head-of-holofernes>
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Judith_con_la_cabeza_de_Holofernes,_por_Cristofano_Allori.jpg.

Na ovoj slici Judita je prikazana kako drži odsječenu Holofernovu glavu, prikazujući je na miran i staložen način. Za razliku od dramatičnijih i nasilnijih prikaza trenutka odrublivanja glave, ovdje umjetnik hvata posljedice, gdje je Judita već uspjela u svom zadatku i sada predstavlja glavu svog neprijatelja. Izraz lica joj je spokojan, gotovo kraljevski, dok stoji u svojoj bogato ukrašenoj halji, što je u kontrastu sa jezivošću čina koji je upravo počinila. Ovo spokojno samopouzdanje odražava se u njezinom držanju i načinu na koji drži Holofernovu glavu - čvrsto, ali bez naprezanja, kao da pokazuje da je težak dio gotov i da ona sada ima kontrolu.

Starija služavka, koja stoji iza Judite, gleda u nju s mješavinom divljenja i poštovanja, naglašavajući temu ženske solidarnosti i podrške. Sluškinja nije prikazana kao aktivna sudionica u ubojstvu, već kao vjerna družica koja pomaže i svjedoči Juditinom trijumfu. Judita ne pokazuje žestoki bijes ili nasilni intenzitet koji se vidi u drugim djelima (kao što su ona Artemisije Gentileschi). Umjesto toga, njezin izraz lica je izraz tihe pobjede, gotovo božanske smirenosti nakon što je završila svoju pravednu misiju. Postoji osjećaj ispunjene dužnosti, a ne emocionalni izljev, što odgovara Juditinoj karakterizaciji kao nekoga vođenog vjerom i moralnom svrhom, a ne osobnom osvetom.

Iako je Judita u Caravaggiovom djelu udaljena od emocionalne težine čina, ona nije tako spokojna ili staložena kao na ovoj slici. U Caravaggiovom prikazu, Juditino blago namrgođeno i usredotočeno držanje ipak ukazuje na osjećaj nelagode zbog nasilja, dok na ovoj slici Judita odiše samopouzdanjem i pribranošću nakon čina, gotovo kao da je to prirodna posljedica njezine božanske misije.

Marulić se u epu usredotočuje na duhovne motive Juditinih postupaka. Ona sebe vidi kao instrument Božje volje, a njezina pobjeda nad Holofernom manje se odnosi na osobnu slavu, a više na ispunjavanje božanske misije da zaštiti svoj narod. Spokojan i gotovo distanciran izraz na slici u skladu je s ovim opisom. Judita ne uživa u nasilju; ona jednostavno radi ono što je potrebno čistog uma i srca. Bogata odjeća i dostojanstven stav na slici odražavaju uzvišeni, gotovo svetački status koji Judita postiže u Marulićevoj pripovijesti, gdje je štujaju ne samo zbog svoje hrabrosti, već i zbog svoje kreposti i vjernosti.

Nadalje, slika Judite Sandra Botticellija nudi složen prikaz koji obuhvaća i emocionalne i simboličke slojeve biblijske priče. Na ovoj slici Judita je prikazana kako trijumfalno drži odsječenu Holofernovu glavu u jednoj ruci, dok u drugoj drži mač. Mekan, gotovo nježan način na koji drži Holofernovu glavu u kontrastu je sa smrtonosnim oružjem u njezinoj drugoj ruci, simbolizirajući dvostruku prirodu njezine prijevare. Iskoristila je svoju ljepotu i lukavost da ga emocionalno razoruža, što je dovelo do njezine konačne pobjede. Judita svojim smirenim i staloženim izrazom prenosi i ranjivost koju je projicirala i snagu koju je upregnula da izvrši svoju misiju.

Slika 5. Judita s glavom Holoferna, Sandro Botticelli, 1497.godina

37

³⁷ [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sandro Botticelli - Judith met het hoofd van Holofernes.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sandro_Botticelli_-_Judith_met_het_hoofd_van_Holofernes.jpg)
Anthony F. Janson, H. W. Janson, Povijest umjetnosti, V. izdanje – dopunjeno izdanje, Begen Comerc d.o.o., 2016.
str. 443-444.

Holoferno je prikazan kako žmiri, što simbolizira njegovu sljepoću za nadolazeću opasnost. Njegova privlačnost prema Juditi i njegovo podcjenjivanje njezine odlučnosti preneseni su kroz ovaj vizualni znak, kao da on uopće nije svjestan propasti koja ga čeka. Botticelli bilježi trenutak kada Judita više nije skrivena niti uplašena. Njezin govor tijela, čvrst i samouvjeren, pojačava osjećaj njezine dominacije nad palim generalom. Judita stoji u središtu kompozicije, istaknuta svjetlijim bojama u kontrastu s tamnijom pozadinom. Ova upotreba boje naglašava njezinu važnost, izdvajajući je kao glavnu figuru i pokretačku snagu pripovijesti. Botticellijev izbor da je obuče u lepršave haljine koje se elegantno spuštaju oko njezina tijela, prenosi njezin status i njezinu uzvišenu ulogu heroine. Svjetlija paleta korištena za Juditu i crvena draperija koja je uokviruje stvaraju osjećaj svetosti, sugerirajući da su njezini postupci, iako nasilni, posvećeni višom svrhom.

Botticellijev prikaz Judite snažno rezonira s prikazom Marka Marulića u Juditi. U Marulićevoj epu Judita je prikazana kao hrabra i pobožna osoba, spremna riskirati život za dobrobit svoga naroda. Djeluje iz duboke vjere u Boga, vjerujući da su njezini postupci božanski odobreni. I u slici i u epu, Judita nije samo ubojica; ona je žena goleme moralne čvrstoće, koja poduzima nužan i opravdan čin nasilja za opće dobro. Marulićeva Judita opisana je i kao nježna i čvrsta, što se zrcali i u Botticellijevom prikazu njezina izraza lica – mekog i mirnog, ali odlučnog u svom naumu.

U Marulićevoj epu Juditina snaga nije samo tjelesna, nego i moralna i duhovna. Ona koristi svoju inteligenciju i svoju ljepotu kao alate za postizanje svoje misije, slično kao u Botticellijevom vizualnom narativu. Njezina prijevara Holoferna, koja ga je navela da povjeruje da će mu ponuditi ljubav, odjekuje na slici gdje se pojavljuje spokojno i bez prijeteće, čak i dok drži mač koji bi donio njegovu propast.

U Botticellijevom prikazu, Juditina svetost i jedinstveni položaj heroine naglašeni su kroz njezin dostojanstven stav i eterično svjetlo koje je okružuje. Lepršave haljine i elegantna kompozicija u kontrastu su s tamnom, sjenovitom pozadinom, sugerirajući da su Juditini postupci vođeni božanskom intervencijom. Slika se ne usredotočuje na brutalnost čina

već na hrabrost i mudrost Judite koja je uspjela zavesti moćnog vladara i riskirati svoj život za dobrobit naroda.

Talijanski slikar Giorgione, oko 1504. godine je također naslikao prikaz Judite. Giorgioneova Judita predstavlja visoko stiliziran i spokojan prikaz biblijske heroine, koji se razlikuje od nasilnijih i akcijski nabijenih prikaza koje smo vidjeli u drugim izvedbama. Na ovoj slici, Judita stoji trijumfalno, ali mirno, stopalo joj se lagano oslanja na odsječenu Holofernovu glavu, simbolizirajući njenu pobjedu. Spokojan krajolik i meke, skladne boje njezine odjeće i pozadine pridonose cjelokupnoj mirnoj i staloženoj atmosferi djela. Ova slika ne govori o samom činu nasilja, već o posljedicama i tihoj snazi Juditinog postignuća.

Judita se nalazi u prvom planu, graciozno stoji u svojoj lepršavoj crvenoj i ružičastoj odjeći. Njena desna ruka počiva na balčaku mača koji nježno drži uspravno, sugerirajući oruđe svog osvajanja, ali ne privlačeći previše pažnje na njega. Njezina lijeva ruka nježno povlači ogrtač, otkrivajući njezinu голу nogu koja počiva na Holofernovoj glavi. Ovo ležerno, gotovo neometano postavljanje njezine noge na njegovu glavu suptilno prenosi ideju trijumfa i kontrole.

Slika 6. Judita, Giorgione, oko 1504. godine

38

Lice joj je spokojno bez vidljivih znakova unutarnje borbe ili užasa povezanih s počinjenjem takvog nasilnog čina. Umjesto toga, čini se da je smirena, izraz joj je blag i zamišljen. Ova smirenost pojačava ideju da su njezini postupci, iako ekstremni, bili božanski odobreni i pravedni. Judita nije prikazana kao lik gnjeva ili osobne osvete, već kao čestita žena koja je izvršila nužan čin da spasi svoj narod. Pozadina je mirna, s udaljenim brdima, drvećem i blijedim gradom koji se vidi u daljini. Ovo mirno okruženje u suprotnosti je s nasiljem pripovijesti, sugerirajući da je taj čin donio osjećaj mira i reda.

³⁸ Dimitrije Popović, "Judita i slikarstvo/slikari," Matica hrvatska, Hrvatska revija 3, 2021.
<https://www.matica.hr/hr/675/judita-i-slikarstvoslikari-32383/>

Uključivanje prirode u pozadinu također može simbolizirati obnovu i uspostavljanje ravnoteže nakon uklanjanja Holofernove prijetnje.

Giorgioneova Judita naglašava njezinu ljepotu i vrlinu, usklađujući se s renesansnim idealima ženske ljupkosti i moralnog integriteta. Delikatnost njezine poze, elegancija njezine odjeće i spokojan izraz njezina lica služe da istaknu njezinu čistoću i pravednost. Iako je Judita upravo izvela nasilan čin, Giorgione ju odlučuje predstaviti kao idealiziranu, gotovo božansku figuru. Njezina ljepota središnja je kompozicija, ne na senzualan način, već na način koji naglašava njezinu ulogu čestite i herojske žene.

Nježno rukovanje mačem i njezina ležerna dominacija nad Holofernovom glavom sugeriraju da Juditina moć ne leži u sirovoj snazi, već u njezinom intelektu, njezinoj vjeri i moralnom uvjerenju. Giorgione, poput mnogih renesansnih slikara, koristi ljepotu kao vizualnu metaforu za vrlinu, a Juditino spokojno lice pojačava tu vezu. U usporedbi s djelima umjetnika kao što su Artemisia Gentileschi ili Caravaggio, Giorgioneova Judita je izrazito suzdržana u prikazivanju nasilja. Tamo gdje Artemisia i Caravaggio opisuju žestinu i fizičku borbu u trenutku odrubljivanja glave, Giorgione nudi kontemplativne posljedice. Na ovoj slici nema krvi ni dramatičnog pokreta, samo tihi trijumf. Judita se više pojavljuje kao simbol pravde nego kao aktivni sudionik nasilja.

Giorgioneov prikaz Judite također rezonira sa poukom Marulićevom Judite. U Marulićevu epu Judita je vođena dubokom vjerom i osjećajem dužnosti prema svom narodu, a njezini su postupci prikazani kao pravedni i od Boga odobreni. Ona nije motivirana osobnim probitkom ili osvetom, već svojom predanošću Bogu i opstanku svog naroda. Slično tome, Giorgioneova Judita utjelovljuje te vrline kroz svoje mirno i pribrano držanje. Odsutnost nasilja i spokojan, gotovo svetački prikaz Judite u skladu je s Marulićevim prikazom nje kao simbola božanske pravde.

12. Zaključak

Marulićeva *Judita* ne služi samo kao kamen temeljac hrvatske književnosti, spajajući klasične epske konvencije s biblijskim temama, već uvodi i moćnu žensku protagonisticu koja utjelovljuje moralni i duhovni integritet. Njezina priča, ukorijenjena u vjeri, junaštvu i zaštiti svog naroda, snažno odjekuje u kulturnom i političkom kontekstu Marulićeva vremena, nudeći alegoriju otpora nadmoćnim vanjskim prijetnjama, poput Osmanskog Carstva.

Juditina sposobnost da stvori priliku tamo gdje se činilo da nijedna nije moguća, kao i herojska žrtva Mile Gojsalić protiv osmanske prijetnje, služe kao podsjetnici na moć koju pojedinci imaju da bi promijenili tijek povijesti, čak i usprkos ogromnom otporu. Njihove priče nastavljaju nadahnjivati kroz umjetnost, književnost i kulturno pamćenje, predstavljajući hrabrost i odlučnost koja nadilazi vrijeme i mjesto.

Nadalje, različiti umjetnički prikazi Judite, osobito slikara kao što su Caravaggio, Artemisia Gentileschi, Botticelli i Giorgione, nude različite vizualne interpretacije njezina lika, u rasponu od mirnih, kontemplativnih figura do emocionalno nabijenih i fizički uključenih protagonista. Ti prikazi naglašavaju različite aspekte Juditine osobnosti, njezinu ljepotu, vrlinu, odlučnost i božansku svrhu, dok također odražavaju šire umjetničke pokrete i kulturne vrijednosti renesansnog i baroknog razdoblja.

U ovim vizualnim interpretacijama, *Judita* se pojavljuje ne samo kao povijesna ili biblijska ličnost, već i kao trajni simbol vjere, hrabrosti i otpora kroz stoljeća umjetničkog i kulturnog izražavanja. Njezina priča nastavlja nadahnjivati ne samo književne i umjetničke analize, već i sociološka i feministička tumačenja, ističući njezinu trajnu važnost kao figure osnaživanja i božanske pravde. Marulićeva *Judita*, svojom kombinacijom religijskih, moralnih i nacionalističkih tema, ostaje bitan doprinos hrvatskom književnom kanonu i svjedočanstvo trajne snage biblijskog pripovijedanja u oblikovanju kulturnog identiteta.

13. Sažetak

Judita Marka Marulića se često navodi kao kamen temeljac hrvatske književne baštine. Predstavlja rijedak i dragocjen primjerak rane hrvatske proze i poezije, prikazujući jezično i kulturno bogatstvo toga razdoblja. *Judita* spaja moralnu i duhovnu dimenziju *Staroga zavjeta* s formalno-estetskim kvalitetama vergilijanskog epa, što je osobito vidljivo u strukturi i kompoziciji. Ep slijedi minucioznu kompozicijsku strategiju koja odražava narative klasičnih epova, dok istovremeno ugrađuje duboke religiozne teme i etička razmišljanja izvedena iz biblijske priče o Juditi. Prikaz Judite kao hrabre i pobožne junakinje, koja djeluje s moralnom i duhovnom snagom, nadilazi uobičajene prikaze žena u renesansnoj književnosti. Marulić ovim epom oblikuje novi arhetip „junačke žene“, koja se aktivno bori za svoje ideale, a pritom ostaje snažno povezana s religijskim vrednotama. U katalogu hrabrih žena, poput Deборе, Jaele i Ester, te uz usporedbe s mitskim heroinama, Marulić prikazuje Juditu kao vrhunac hrabrosti, vjere i domoljublja. Uspoređivanjem Judite s biblijskim i mitološkim ženama, otkriva se njezina jedinstvena sposobnost da stvara prilike tamo gdje ih nema, pokazujući nadnaravnu hrabrost i čvrstu vjeru u Božji plan. Posebno je zanimljiva paralela između Judite i Mile Gojsalić, čiji su hrabri činovi u mnogome slični Juditinim. Obje žene simboliziraju univerzalne vrijednosti hrabrosti i domoljublja, a njihovi čini ostali su zapisani ne samo u književnosti već i u kolektivnom sjećanju naroda. Priča o Juditi i Holofernu kroz umjetnička djela i Marulićevu literarnu interpretaciju ističe različite aspekte hrabrosti, vjere i moralne borbe. Dok slikari poput Caravaggia i Artemisie Gentileschi prikazuju fizičku brutalnost i emocionalnu napetost trenutka, Marulić naglašava Juditinu duhovnu borbu i njezinu nepokolebljivu vjeru u božansku pravdu. Svi ovi prikazi unatoč različitim pristupima, čine Juditu univerzalnim simbolom hrabrosti i požrtvovnosti, naglašavajući njezinu trajnu relevantnost u umjetnosti i književnosti.

Abstract

Judita by Marko Marulić is often referred to as a cornerstone of Croatian literary heritage. It represents a rare and valuable example of early Croatian prose and poetry, showcasing the linguistic and cultural richness of that era. *Judita* merges the moral and spiritual dimensions of the Old Testament with the formal and aesthetic qualities of the Virgilian epic, (which is) particularly evident in its structure and composition. The epic follows a meticulous compositional strategy that reflects the narratives of classical epics while simultaneously incorporating profound religious themes and ethical reflections derived from the biblical story of Judith. The portrayal of Judith as a brave and devout heroine, who embodies moral and spiritual strength, transcends typical depictions of women in Renaissance literature. With this epic poem, Marulić shapes a new archetype of the "heroic woman," who actively fights for her ideals while remaining deeply connected to religious values. In the catalog of courageous women, such as Deborah, Jael, and Esther, and in comparison with mythological heroines, Marulić portrays Judith as the epitome of bravery, faith, and patriotism. By comparing Judith with biblical and mythological women, her unique ability to create opportunities where none exist is revealed, demonstrating supernatural courage and steadfast faith in God's plan. Particularly interesting is the parallel between Judith and Mila Gojsalić, whose brave deeds closely resemble those of Judith. Both women symbolize universal values of courage and patriotism, and their deeds have been recorded not only in literature but also in the collective memory of the people. The story of Judith and Holofernes, through artistic works and Marulić's literary interpretation, highlights various aspects of courage, faith, and moral struggle. While painters like Caravaggio and Artemisia Gentileschi depict the physical brutality and emotional tension of the moment, Marulić emphasizes Judith's spiritual struggle and her unwavering faith in divine justice. All these depictions, despite different approaches, make Judith a universal symbol of courage and self-sacrifice, emphasizing her enduring relevance in art and literature.

Literatura

Biblija, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2018.

Brala-Mudrovčić, Jasminka; Štrkalj, Željka, *Judita i druge žene u hrvatskim renesansnim i baroknim književnim djelima*, *Senjski zbornik*, 45(1), str. 465-502.

Fališevac, Dunja, „Sveta Katarina – prva učena žena u hrvatskoj književnoj kulturi“, *Slovo*, 60 (1), str. 255–277.

Fališevac, Dunja, „Kaliopin vrt“, *Knjževni krug*, *Biblioteka Znanstvenih djela*, 92(126), Split, 1997., str. 274-371.

Flaker, Aleksandar, *Umjetnička proza, Uvod u književnost*, Znanje, Zagreb, 1998.

Kečkemet, Duško, *Život Marka Marulića Splićanina*, Društvo prijatelja kulturne baštine, Split, 1975.

Kombol, Mihovil, *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, Matica hrvatska, Zagreb, 1961.

Petrač, Božidar, „Biblija u hrvatskoj književnosti“, *Književna smotra*, 26(1), 1994., str. 185-196.

Rihtarić, Anđelka, *Koliko Judita živi u Juditi?* Agencija za odgoj i obrazovanje, Split, 2021

Solar, Milivoj, *Književni leksikon; Pisci. Djela. Pojmovi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2007.

Solar, Milivoj, *Rječnik književnoga nazivlja*, Golden marketing, Zagreb, 2006.

Solar, Milivoj, *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1976.

Škreb, Zdenko, Živković, Dragiša, *Rečnik književnih termina*, Nolit, Beograd, 1985.

Težak, Stjepko, *Opisivanje kao stilski oblik govornog i pismenog izražavanja*, Svjetlost, Sarajevo, 1977.

Tomasović, Mirko, *Judita Marka Marulića*, Školska knjiga, Zagreb, 1994.

Tomasović, Mirko, *Marko Marulić Marul* : monografija, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta, Split, 1999.

Pandžić, Zvonko, *Istorija svete udovice Judit u versih harvacki složena*, Grafotisak, Dubrovnik, 2021., str. 237.

Marulić, Marko, *Judita*, izdanje Matice Hrvatske, Zagreb, 1901., str. 3.

Anthony F. Janson, H. W. Janson, *Povijest umjetnosti*, V. izdanje – dopunjeno izdanje, Begen Comerc d.o.o., 2016. str. 443-444, 551-552

Dimitrije Popović, „*Judita i slikarstvo/slikari*, *Matica hrvatska*, Hrvatska revija 3, 2021.

<https://www.matica.hr/hr/675/judita-i-slikarstvoslikari-32383/>

Gabrielli, Francesca Maria, „O dvosjeklim mačevima“ : Artemisia Gentileschi i Judita // *Književna smotra* : časopis za svjetsku književnost, 49 (2017), 186(4); 21-36

<https://www.croris.hr/crosbi/publikacija/prilog-casopis/246941>

Judith with the Head of Holofernes, Cristofano Allori (Firenze 1577-1621)

<https://www.uffizi.it/en/artworks/judith-with-the-head-of-holofernes>

Popis slika

Slika 1. Judita odrubljuje glavu Holofernu, Caravaggio, 1599.....	31
Slika 2. Judita ubija Holoferna, Artemisia Gentileschi, 1614.-1620.....	33
Slika 3. Judita i njena sluškinja, Artemisia Gentileschi, 1614.-1620.....	35
Slika 4. Judita s Holofernovom glavom, Cristofano Allori, oko 1580. godine.....	36
Slika 5. Judita s glavom Holoferna, Sandro Botticelli, 1497.godina.....	38
Slika 6. Judita, Giorgione, oko 1504. godine.....	41